
INFORMACJE

EWA ZAWADZKA

Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa - BT Siedlce,

MAREK PLICHTA

*Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Siedlcach*

1. Wstęp

Zmiany w sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej gospodarstw indywidualnych jakie mają miejsce w latach dziewięćdziesiątych są następstwem transformacji systemu zarządzania gospodarką narodową. Odejście od systemu nakazowo-rozdziałczego spowodowało nie tylko uwolnienie cen i zniesienie rozbudowanego systemu dotacji. Pojawiły się dotychczas mało uwzględniane, a nawet nieznane, zjawiska, jak: rynek nabywcy, strukturalne i koniunkturalne nadwyżki produktów rolniczych, konkurencja zagraniczna, narastające bezrobocie, gwałtowne rozwarstwienie dochodów rolniczych itp. Z całą ostrością przejawiała się słabość ekonomicznego otoczenia rolnictwa. Zmonopolizowane i niedostosowane pod względem organizacyjnym i ekonomicznym przedsiębiorstwa przemysłu przetwórczego i wytwarzające środki produkcji dla rolnictwa oraz infrastruktura handlowa na wsi, nie tylko nie ułatwiały rolnikom podejmowania racjonalnych decyzji produkcyjnych, ale pośrednio lub bezpośrednio obciążały gospodarstwa kosztami własnej przebudowy.

Wszystko to spowodowało, że przed gospodarstwami rolnymi stanęły bardzo trudne do rozwiązania problemy wyboru na nowo skali i struktury produkcji w celu określenia ekonomicznie uzasadnionego poziomu zużycia środków produkcji i znalezienia odbiorców oferujących wyższe ceny za wytworzone w gospodarstwie produkty oraz zapewnienia płynności finansowej gospodarstw. Dla rozwiązania tych problemów brakuje rolnikom wiedzy z zakresu bankowości, obrotu towarowego, marketingu, ubezpieczeń, gospodarowania zasobami, doradztwa ekonomicznego i prowadzenia gospodarstwa rolniczego. Jedną z form podnoszącą poziom wiedzy fachowej, ekonomicznej i organizacyjnej rolników jest doradztwo realizowane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR). Obok zadań związanych z bezpośrednią produkcją rolną podejmują one problemy ochrony środowiska, poszukują możliwości stworzenia dodatkowych źródeł do-

chodu i działają na rzecz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.⁽¹⁾ W procesie adaptacji gospodarstw do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej doradztwo pomaga rolnikom znaleźć odpowiedzi na następujące pytania:⁽²⁾

- jak wyprodukować taniej surowiec lepszej jakości,
- gdzie sprzedać aby jak najwięcej zarobić,
- jak być lepszym niż konkurencja,
- jak dostać kredyt i z jakiej pomocy skorzystać,
- gdzie szukać informacji o nurtujących problemach.

Zadania jakie spełnia doradztwo rolnicze są zróżnicowane w zależności od rodzaju rolnictwa, struktury jego produkcji i uzyskiwanych wynikach oraz od jego otoczenia i instytucji je obsługujących.

2. Metoda i zakres

W opracowaniu niniejszym podjęto próbę określenia potrzeb doradczych w zakresie przedsiębiorczości realizowanych przez Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Siedlcach. W tym celu wykorzystano dane z terenu województwa dotyczące liczby i struktury wniosków kredytowych. Województwo siedleckie jest typowym regionem rolniczym. Nie ma dużych zakładów przemysłowych, a 70% ludności mieszka na terenach wiejskich. Dane te dotyczą 1995 roku. W opracowaniu zastosowano metodę tabelaryczno-opisową.

3. Wyniki badań i dyskusja

Wyrazem przedsiębiorczości rolników jest zdolność do podejmowania ryzyka produkcyjno-ekonomicznego wyrażona m.in. skalą korzystania ze środków finansowych spoza gospodarstwa, czyli z kredytów bankowych. Jedną z form podejmowania nowych przedsięwzięć są zmiany wprowadzane w gospodarstwach korzystających z pomocy kredytowej ARiMR. W 1995 r. z tej możliwości skorzystało 2335 rolników (tab. 1).

Największą grupą byli rolnicy, którzy podejmowali się zmian i modernizacji związanych wyłącznie z rolnictwem, z własnym gospodarstwem (76%). Dużą część rolników - przedsiębiorców (19,9%), podjęła się zmian w strukturze produkcji roślinnej i zwierzęcej. Podjęli oni głównie decyzję o rozwijaniu produkcji mleka wysokiej jakości. Około 3% rolników postanowiło wprowadzić nowe przedsięwzięcia tj. przetwórstwo rolno-spożywcze i prowadzenie działów spe-

(1) A. Mickiewicz: Rola i przemiany doradztwa rolniczego w procesie prywatyzacji rolnictwa. (w:) *Regionalne przemiany strukturalne rolnictwa w procesie transformacji gospodarczej*. Akademia Rolnicza, Szczecin 1996, s. 251-267.

(2) K. Duczkowska-Małysz: Doradztwo rolnicze w procesach restrukturyzacji obszarów wiejskich..(w:) *Regionalne przemiany strukturalne...*, j.w., s. 7-20

cyjnych. W strukturze kredytów rolniczych (tab. 2) dominują kredyty na zakup maszyn i urządzeń rolniczych (45,1% wniosków).

Tabela 1.

Struktura kredytów z ARiMR

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia	Wnioski kredytowe		Ogólny koszt inwestycji	
		Liczba	%	tys. zł	%
1.	rolnicze	1778	76,0	37726,3	57,4
2.	przedsięwzięcia branżowe-mleko	462	19,9	14362,3	21,8
3.	działy specjalne	48	2,1	5807,8	8,8
4.	przetwórstwo rolno-spożywcze	22	0,9	5509,1	8,4
5.	usługi dla rolnictwa	2	0,1	70,0	0,1
6.	inne	23	1,0	2662,0	3,5
7.	Ogółem	2335	100,0	66137,5	100,0

Źródło: Dane WODR Siedlce.

Tabela 2.

Struktura kredytów rolniczych

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia	Wnioski kredytowe	
		Liczba	%
	Ogółem	1778	100,0
	w tym:		
1.	zakup maszyn i ciągników	801	45,1
2.	zakup ziemi ^(a)	466	26,2
3.	urządzenie i utworzenie gospodarstw	195	11,0
4.	modernizacja budynków	173	9,7
5.	zakup ziemi ^(b)	94	5,3
6.	sadownictwo	31	1,7
7.	zakup gospodarstwa	18	1,0

(a) Oprocentowanie kredytu 6,75% (od czerwca 1995 r.).

(b) Oprocentowanie kredytu 20%.

Źródło: Dane WODR Siedlce.

Drugą pod względem liczby była grupa rolników zdecydowana powiększyć obszar gospodarstwa (31,5%), decydując się na utrzymanie rodziny wyłącznie z dochodów rolniczych. Część rolników zainteresowana była także modernizacją budynków (9,7%), chcąc w ten sposób uzyskać lepsze efekty gospodarowania.

Z danych zawartych w tab. 3 wynika, że największym zainteresowaniem cieszyło się przetwórstwo mięsa (31,8% wniosków) - zaś nieco mniejszym piekarnictwo i przetwórstwo zbożowo-młynarskie (po 13,6%) oraz owocowo - wa-

rzywne (9,1%). Wiąże się to, jak się wydaje, z niedorozwojem tego typu zakładów na terenie woj. siedleckiego.

Tabela 3.

Struktura kredytów na przetwórstwo rolno-spożywcze

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia	Wnioski kredytowe	
		Liczba bezwzględne	%
	Przetwórstwo rolno-spożywcze ogółem	22	100,0
	w tym:		
1.	mięsne	7	31,8
2.	piekarnictwo	3	13,6
3.	zbożowo-młynarskie	3	13,6
4.	owocowo-warzywny	2	9,1
5.	przemysł paszowy	1	4,5
6.	cukiernictwo	1	4,5
7.	inne	7	31,8

Źródło: Dane WODR Siedlce.

Rozwijanie przedsiębiorczości rolników można również ocenić biorąc pod uwagę ich zaangażowanie inwestycyjne. Ogólny koszt planowanych inwestycji i przedsięwzięć rolniczych w 1995 r. wyniósł ponad 65000 tys. PLN, z czego około 25000 tys. PLN to środki własne rolników. Przeciętnie na 1 przedsięwzięcie rolnicy przeznaczali około 10,8 tys. zł własnych środków finansowych. Średnie kwoty wnioskowanych kredytów w poszczególnych działalnościach objętych pomocą finansową Agencji były bardzo zróżnicowane i kształtowały się następująco:

– przetwórstwo rolno-spożywcze	134 tys. PLN
– działy specjalne produkcji rolne	67 tys. PLN
– przedsiębiorczość na wsi	47 tys. PLN
– rolnictwo	13 tys. PLN

O kredyty w kwocie powyżej 15 000 zł na jedno przedsięwzięcie ubiegało się 429 kredytobiorców (18,4%). Aby rolnik mógł ubiegać się o kredyt z ARiMR musi uzyskać pozytywną opinię z Ośrodka Doradztwa Rolniczego. Opinia jest wydawana na podstawie biznes planu. Zdecydowaną większość biznes planów sporządzają doradcy, którzy muszą znać zasady, reguły i normy ich opracowania. Wymaga to umiejętności dokonywania analizy przedsięwzięcia i sporządzenia kalkulacji prowadzonych i planowanych działalności, wykonania rachunku wyników i planu przepływów gotówki oraz obliczenia i prawidłowej interpretacji wskaźników ekonomicznych. Aby doradca mógł podjąć właściwą decyzję odnośnie poziomu i struktury produkcji oraz zaproponować rolnikowi odpowiednią technologię, musi wcześniej pomóc rolnikowi stworzyć właściwy system informacji wewnętrznej w gospodarstwie, głównie w formie odpowiednich zapisów.

Mając te dane w oparciu o aktualne informacje cenowe z targowisk, punktów skupu, giełd i hurtowni, może sporządzać szczegółowe plany przedsięwzięć. Rolą ODR jest dostarczenie doradcy aktualnych informacji rynkowych, szkolenie z zakresu nowoczesnych technologii produkcji, a przede wszystkim przeprowadzenie analizy ekonomiczno-finansowej gospodarstwa. Część rolników łączy przedsiębiorczość z aktywnością, zaradnością, z wprowadzaniem nowości do swojego gospodarstwa. Człowiek przedsiębiorczy to ten, który zawsze da sobie radę, który myśli o przyszłości, o stworzeniu miejsca pracy dla siebie i innych.⁽³⁾ Taką formę przedsiębiorczości proponuje Ośrodek Doradztwa tworząc grupy producentów (tab. 4). W 1995 r. w woj. siedleckim działało 141 grup producentów zainteresowanych podniesieniem plonów zbóż i ziemniaków, poprawieniem jakości mleka oraz osiąganiem lepszych wyników w chowie trzody chlewnej.

Tabela 4.

Struktura grup celowych

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia	1995		plan na 1996	
		liczba grup	liczba rolników	liczba grup	liczba rolników
1.	Technologiczne	112	1240	379	2200
2.	Wiejskiego gospodarstwa domowego	29	408	98	1400
3.	Ogółem	141	1648	477	3600

Źródło: Dane WODR Siedlce.

W ramach Wiejskiego Gospodarstwa Domowego grup takich działało 29. Skupiały one przede wszystkim kobiety zainteresowane podniesieniem dochodów w rodzinie wiejskiej, polepszeniem stanu jej zdrowotności i higieny oraz estetyzacją zagród domowych. Ogółem w grupach uczestniczyło 1648 osób, w tym 408 kobiet. Z planów Ośrodka wynika, że w 1996 r. grup takich będzie działało około 400 z liczbą uczestników 3600 osób.

Rolnicy współpracujący z Ośrodkiem zgłosili również zapotrzebowanie na szkolenia i działalność dotyczącą podniesienia poziomu ich wiedzy z zakresu szeroko rozumianej przedsiębiorczości na terenach wiejskich. W związku z tym Ośrodek pomógł zorganizować 6 grup przedsiębiorczych rolników, dla których zorganizował *warsztaty przedsiębiorczości*. W szkoleniach tych zgłosiło swoje uczestnictwo około 130 rolników.

Inną formą przedsiębiorczości rolników było zajęcie się prowadzeniem gospodarstw ekologicznych i agroturystyka. W 1995 r. atest uzyskało 7 gospo-

(3) M. Dębniwska, J. Gosztowtt: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich woj. olsztyńskiego*. [w:] *Agrobiznes jako podstawa rozwoju gospodarczego regionu rolniczego*. Akademia Rolnicza, Lublin, 1995, s. 157 i następne

darstw rolnych, a następne 2 przygotowują się do podjęcia tej działalności. Rolnicy ci uważają siebie za przedsiębiorczych, chociaż ich głównym celem działania nie jest w tej chwili osiągnięcie dużego zysku. Wyrazem ich przedsiębiorczości jest poszukiwanie rynków zbytu na swoje produkty, szukanie odpowiednich rozwiązań w zakresie przetwórstwa i handlu. W tym właśnie zakresie widoczna jest duża rola doradztwa, które powinno ułatwiać współistnienie gospodarki rynkowej z ekologicznym systemem gospodarowania. Ten system to nie tylko produkcja żywności ale również ochrona środowiska człowieka. Zadaniem doradztwa jest zainteresowanie konsumentów żywnością ekologiczną i pomoc rolnikom poprzez szkolenia, kursy, wystawy, itp.

Realnym, alternatywnym źródłem dochodów ludności wiejskiej jest agroturystyka. W woj. siedleckim stale rośnie liczba gospodarstw mogących zaofertować swoje domostwa na kwatery dla turystów. W 1995 r. usługi turystyczne świadczyło kilkanaście gospodarstw, które przyjęły około 250 osób. Z pobytu turystów korzystają także pozostali mieszkańcy wsi, świadcząc różne usługi. Dzięki turystyce lokalna gospodarka, zwłaszcza w rejonach typowo rolniczych, staje się bardziej zróżnicowana, a tym samym mniej podatna na wahania rynku.

4. Zakończenie i wnioski

Na podstawie dotychczasowych rozważań można podjąć próbę określenia form doradztwa, którego oczekują lub będą oczekiwać w przyszłości przedsiębiorcy rolnicy. W zależności od tego jakie zmiany wprowadzają w swoich gospodarstwach, co chcą osiągnąć, na jakie pytania szukają odpowiedzi Ośrodki Doradztwa powinny przygotowywać swoją kadrę, aby w przyszłości sprostać wymaganiom rolników. Prowadzenie doradztwa w zakresie przedsiębiorczości na wsi jest zadaniem bardzo trudnym. Doradca musi wziąć pod uwagę to, że przedsiębiorczość to nie tylko podejmowanie działań w produkcji rolniczej, ale również zaangażowanie się w wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich. Działania doradcze muszą więc być ściśle skorelowane z działaniami społeczności lokalnych i samorządów gminnych. Doradca winien zatem znać rynkowe reguły gospodarowania, aktywnie analizować zjawiska rynkowe i odpowiednio wykorzystywać je dla dobra środowiska wiejskiego. Aby doradca był w pełni zorientowany w poszczególnych dziedzinach gospodarki, ODR powinien zapewnić mu stały dostęp do najnowszych osiągnięć nauki. Ponadto Ośrodki Doradztwa aby właściwie doradzać i trafnie prognozować rozwój przedsiębiorczości na swoim terenie, powinny prowadzić własne badania rynkowe i gromadzić niezbędne informacje. Z usług doradczych w najbliższej przyszłości będą korzystali przyszli przedsiębiorcy, którzy poszukują możliwości optymalnego zainwestowania kapitału. Osoby myślące o założeniu w przyszłości małego biznesu będą chciały też korzystać z kursów i szkoleń dotyczących zorganizowania własnej firmy.

Coraz więcej osób będzie zainteresowanych zdobywaniem wiedzy dotyczącej prowadzenia własnej firmy. Doradca będzie musiał zatem odpowiedzieć na pytania z zakresu prawa gospodarczego, podatkowego i finansowego, nauczyć sporządzania analizy finansowej, biznes planów itp.

Nie można pominąć roli jaką ma do spełnienia doradztwo dla ludzi, którzy wiążą swoją przyszłość tylko z prowadzeniem typowego gospodarstwa rolnego. Czynnikiem wyznaczającym poziom i jakość życia rodziny wiejskiej jest dochód rolniczy, a rolą doradztwa jest wskazanie możliwości jego maksymalizacji. Rolnicy będą oczekiwali pomocy w zakresie technologii i poprawy jakości produktów rolnych. Rynek narzuca bowiem określone standardy jakościowe, do których rolnik musi się przystosować. Doradca musi je znać i przekazać tak, aby rolnik sprostał wymogom technologicznym i mógł wyprodukowane produkty sprzedać. Pomoc doradcy obejmować powinna również produkcję metodami integrowanymi i ekologicznymi. Rolnik-przedsiębiorca oczekuje od doradcy informacji nt. rynku zaopatrzenia i zbytu, luk rynkowych, konkurencyjności produktów rolnych itp. Ponadto doradca powinien znać zagadnienia i problematykę tworzenia zespołowych form działalności gospodarczej, umieć przekazać je zainteresowanym przedsiębiorcom i ewentualnie pomóc w ich organizacji. Nie powinny być mu obce sprawy funkcjonowania giełd rolnych i towarowych, dające możliwości zbytu dla producentów rolnych.

Reasumując, można sformułować następujące wnioski natury ogólnej:

- perspektywy rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich należy postrzegać m.in. przez pryzmat skuteczności systemu doradztwa; wymaga ono wsparcia z różnych kierunków, w tym głównie ze strony samorządów lokalnych, banków i ODR;
- doradztwo realizowane przez ODR wymaga rozszerzenia oferty w tym zakresie; oprócz organizacji kursów, opracowywania biznes planów, tworzenia systemu informacji cenowej niezbędne wydaje się podjęcie działań na rzecz kształcenia menedżerów, doradztwa organizacyjno-ekonomicznego w zakresie przedsiębiorczości itp.;
- poszerzanie oferty doradczej winno być związane z kadrowym i techniczno-organizacyjnym wzmocnieniem komórek ekonomicznych ODR, by mogły sprostać oczekiwaniom rolników.